

Dok **EBRD** razmatra svoju ekološku i socijalnu politiku, slučaj kontroverznog projekta rudnika zlata Amulsar u Jermeniji predstavlja vredne lekcije koje mogu oblikovati buduću politiku.

Planina Amulsar, koja se nalazi u južnoj Jermeniji, vitalni je deo sistema vodosnabdevanja Jermenije, gde se nalaze izvori slatke vode i gde se povezuje sa važnim rekama i rezervoarima. Ova vodovodna tela igraju ključnu ulogu u obezbeđivanju vode za navodnjavanje širom Jermenije i održavanju zajednica u regionu.

Međutim, prisustvo **nalazišta zlata** u Amulsaru privuklo je međunarodni finansijski interes, što je rezultiralo sukobom između korporativnih interesa i prava lokalnih zajednica na čistu vodu, zdravlje, sredstva za život i zaštićenu životnu sredinu.

Projekat rudnika zlata Amulsar

Godine 2006, Lydian Armenia (ranije Geoteam), podružnica Lydian International, američko-kanadske rudarske kompanije sa sedištem u Velikoj Britaniji, obezbedila je licence za istraživanje za projekat rudnika zlata Amulsar. Ovaj projekat je dobio podršku Međunarodne finansijske korporacije Svetske banke („IFC“) i Evropske banke za obnovu i razvoj („EBRD“). Uprkos tome što je počela sa radom 2006. godine, lokalne zajednice uglavnom nisu bile svesne njegovog razvoja i rizika koje predstavlja za njihove izvore vode, zdravlje i egzistenciju. Lydian Armenia je 2012. godine započela istražna bušenja oko Amulsara, a 2014. su dobili građevinsku dozvolu od Ministarstva zaštite prirode.

Kako je svest o ovom projektu rasla, usledili su protesti i pravne bitke, a lokalno stanovništvo je izrazilo zabrinutost zbog potencijalne kontaminacije vode od odvoda kiselih rudnika i upotrebe cijanida u ispiranju gomile za izvlačenje zlata iz rude. Bilo je i zabrinutosti zbog opasnih emisija iz otvorenog rudnika zlata, jer bi cijanid i prašina drugih teških metala mogli da putuju i do 30 kilometara od lokacije, izazivajući zdravstvene probleme za stanovnike u blizini, oštećujući biljke i životinje i ugrožavajući Jermeniju rezervoari za vodu. Dalje, turistička industrija u gradu Jermuk, koji je poznat po izvorima tople vode i lekovitoj mineralnoj vodi, takođe bi bila negativno pogođena, što bi rezultiralo gubitkom ekonomskih sredstava za život. Lokalitet Amulsar takođe je dom za 11 staništa i 76 vrsta zaštićenih jermenskim zakonom i međunarodnim konvencijama.

Žalbe podnete CAO i PCM

U aprilu i julu 2014. podnete su dve žalbe nezavisnom mehanizmu odgovornosti IFC-a, Ombudsmanu savetnika za usklađenost („CAO“). Dve dodatne žalbe podnete su EBRD-ovom mehanizmu za žalbe na projekte („PCM“) u julu i oktobru 2014.

Ove žalbe su se odnosile na neadekvatne informacije o projektu, angažovanje zajednice, procene uticaja na životnu sredinu i društvo (ESIA) i neusaglašenost sa ekološkim i

socijalnim politikama. Izražena je zabrinutost zbog kontaminacije vode, zagađenja prašinom, štete po biodiverzitet i poljoprivredu i pretnji za život i zdravlje i bezbednost stanovnika.

Propuštena prilika od strane EBRD-ovog PCM-a

U februaru 2015, PCM EBRD-a je smatrao da su žalbe „preuranjene” i neprihvatljive, navodeći da se pritužbe odnose na razvoj rudnika zlata, a ne na istraživanje. PCM je utvrdio da, iako je bio predložen razvoj rudnika, EBRD još nije pokazala svoj interes za njega i da je u tom trenutku finansirala samo istražne aktivnosti. PCM je odbio da istražuje iz tehničkih razloga, čime je izgubio priliku da se pozabavi uticajima projekta ranije u procesu kada je još uvek imao moć da to uradi.

U julu 2016. godine, EBRD je odobrila dalju investiciju od 11,4 miliona CAD, izdvajajući svoje finansiranje za „mere ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo” koje je kompanija preduzela na razvoju rudnika svog rudnika zlata Amulsar.

Nalazi CAO IFC-a

Nasuprot tome, u aprilu 2015. CAO IFC-a je smatrao da su žalbe podnesene kao prihvatljive, napominjući da, iako je IFC finansirao samo aktivnosti koje su bile pripremane za izgradnju rudnika, investicija u Lydianu pokazala je jasan cilj omogućavanja izgradnje rudnika. Kao takvi, zabrinutosti iznete u žalbama su bile relevantne i sprovedena je istraga o usklađenosti.

U junu 2017. godine, CAO je objavio svoj Izveštaj o istrazi usklađenosti, koji je istakao neuspeh u proceni uticaja projekta na turističku industriju Jermuka (što je rezultiralo gubitkom sredstava za život) i stanovništvo Gndevaza (što je rezultiralo gubitkom zemlje, uticajima na bezbednost hrane, gubitkom sredstava za život i rizici po zdravlje i bezbednost). Međutim, CAO je utvrdio da je IFC usklađena u pogledu rizika od kontaminacije podzemnih voda. Ovaj previd će se kasnije pokazati kao kritična greška kada je razvoj rudnika počeo.

U septembru 2017, IFC se odustao od kompanije Lydian, navodeći uspeh kompanije u privlačenju sredstava za razvoj rudnika iz izvora privatnog sektora. U izveštaju CAO-a o praćenju i zatvaranju, objavljenom u oktobru 2018. godine, utvrđeno je da je IFC samo delimično rešio svoje nalaze na nivou sistema i da nije adresirao nijedan od svojih nalaza na nivou projekta. Međutim, pošto IFC više nije imao tekuću investiciju u kompaniju, CAO je odlučio da zatvori slučaj, ostavljajući zajednice bez pravnog leka.

EskaIacija Amsulskog sukoba

Izgradnja rudnika Amulsar počela je 2017. godine, što je dovelo do negativnih uticaja na lokalne zajednice u Gndevazu. Oni su prijavili prisustvo tamne, zamućene vode u njihovim cevima, što je uticalo i na njihovu vodu za piće i na sisteme za navodnjavanje, kao i na

kontaminiranu vodu iz rudnika koja se uliva u reku Arpu. Negativni uticaji su se proširili i na lokalne farme, sa stotinama riba koje su uginule, a stoka je odbijala da konzumira zagađenu travu i vodu. Pored toga, uprkos uveravanjima da prašina sa lokacije neće stići do grada Jermuk, jeste, uz izveštaje da je sneg postao ružičast.

U junu 2018, nakon jermenske baršunaste revolucije, zajednice Jermuk i Gndevaz pokrenule su blokadu na sva četiri glavna puta koji vode do Amulsar, samo nekoliko nedelja pre planiranog početka eksploatacije. Ova blokada je trajala više od dve godine dok su zajednice uporno branile Amulsar, ometajući izgradnju rudnika i vađenje zlata u punom obimu. Krajem 2018. godine, meštani su u roku od pet dana prikupili 3.000 potpisa za podršku zabrani eksploatacije metala u toj oblasti, što je jednoglasno odobrilo gradsko veće. Istraživanje sprovedeno među domaćinstvima u Gndevazu, Kečutu i Jermuku, pokazalo je da je 85,7% ispitanika prijavilo bolesti od početka građevinskih radova, uključujući pojačane napade astme, bolesti pluća i suhu kožu.

Kao odgovor na otpor, Lydian je pokrenuo tužbe protiv ekologa koji su vodili kampanju protiv projekta, optužujući ih za klevetu. Međunarodna federacija za ljudska prava kritikovala je Lydian zbog „zabrinjavajućeg sistematskog sudskog uznemiravanja i kampanja za klevetu koje imaju za cilj da učutkaju kritične novinare i branitelje ljudskih prava, posebno žene“. U martu 2019, Lydian je obavestio jermensku vladu o svojoj nameri da ih tuži na osnovu bilateralnih ugovora o ulaganju sa Ujedinjenim Kraljevstvom i Kanadom. Jermenska vlada je 2019. naručila nezavisnu reviziju koja je na kraju kritikovala Lydian-ovu procenu uticaja na životnu sredinu i društvo. **Nezavisna revizija je zaključila da:** „Procene uticaja na životnu sredinu i društvo su manjkave i odgovarajući zaključci su nepouzdati. Shodno tome, ne može se odgovoriti na pitanje da li se eksploatacija rudnog ležišta može smatrati sigurnom.

Uprkos ovim nalazima, jermenska vlada je u avgustu 2019. dala dozvole za rad rudnika.

Žalba podneta Ipamu i kasnija kašnjenja

U maju 2020. lokalni stanovnici su podneli treću žalbu EBRD-ovom PCM-u, navodeći nepoštovanje međunarodnih standarda u procenama uticaja i konsultacija, kao i nepoštivanje EBRD-ove ekološke i socijalne politike („ESP“), što je rezultiralo značajnim štetom po životnu sredinu, divlje životinje i zajednice koje su okruživale rudnik.

Smatralo se da žalba ispunjava uslove za pregled usklađenosti od strane PCM-a, a kasnije i od strane Nezavisnog mehanizma odgovornosti za projekte („IPAM“), trenutnog nezavisnog mehanizma odgovornosti EBRD-a. Pregled usaglašenosti je počeo u novembru 2020.

Međutim, uprkos proceni da će konačni izveštaj biti završen do kraja maja 2021, od maja 2023. slučaj je još uvek u fazi revizije usklađenosti sa IPAM-om, bez ažuriranja objavljenih

više od dve godine.

Ključni problemi koje treba rešiti u izveštaju o usklađenosti sa Ipam-om

Nakon što se suočio sa nelikvidnošću i kada je uklonjen sa berze u Torontu, rudarski konzorcijum Lydian International prošao je kroz korporativno restrukturiranje 2020. godine, što je rezultiralo prenosom vlasništva nad projektom rudnika Amulsar na Lydian Ventures iz Kanade. Ovaj transfer je prekinuo udeo i interesovanje EBRD-a za projekat. Povlačenje EBRD iz ovog projekta nije bilo dobrovoljno.

Uprkos izlasku EBRD-a, izveštaj o usklađenosti IPAM-a ima potencijal da otkrije sistemska pitanja u okviru politika i procedura EBRD-a koji su doprineli nedostacima u slučaju Amulsar. Baveći se ovim pitanjima, izveštaj može pružiti vredne lekcije i oblikovati buduće politike kako bi se sprečilo pojavljivanje sličnih problema.

Glavni problem koji je naglašen u ovom slučaju je neadekvatna politika i procesi EBRD-a o dužnoj pažnji, konsultacijama i obelodanjivanju. U svim prihvatljivim pritužbama upućenim EBRD-ovom mehanizmu odgovornosti u vezi sa projektima EBRD, neadekvatna dužna pažnja (59,2% žalbi) i neadekvatne konsultacije i objavljivanje (53,1% žalbi) su najčešće postavljana pitanja.

Projekat Amulsar nije uspeo da obezbedi smislene konsultacije u skladu sa zahtevima EBRD-ove politike životne sredine i socijalne politike („ESP“). Uprkos tome što je klasifikovan kao projekat kategorije A sa značajnim negativnim rizicima i interesom zainteresovanih strana, otvorene javne konsultacije nisu sprovedene, a zajednice su se osećale isključeno i pod pritiskom. Lydian je radio samo sa pristalicama projekta, vlastima i poslovnim liderima, dok je potiskivao one koji su izazvali legitimnu zabrinutost.

Između 2018. i 2020. godine, Lydian Armenia je podnela oko 20 tužbi za klevetu protiv različitih pojedinaca, uključujući aktiviste za zaštitu životne sredine, nezavisne stručnjake, advokate, medijske kuće, članove parlamenta i članove zajednice koji su izrazili protivljenje projektu.

Ove strateške tužbe protiv učešća javnosti („SLAPP“) imale su za cilj cenzuru i zastrašivanje kritičara ciljajući njihove objave na društvenim mrežama, javne govore i komentare.

Situacija je eskalirala 2020. godine kada je Lydian pribegao nasilju protiv onih koji su protestovali u Amulsaru, uključujući upotrebu električnih šokova, provokacije protiv građana i militarizaciju lokacije projekta. Ova pitanja otkrivaju nedostatke u ESP-u EBRD-a, koji odgovornost za kritične mere stavlja na klijenta, zanemarujući potencijalne sukobe interesa koji mogu nastati.

Prvo, ESP dodeljuje klijentu zadatak da identifikuje pogođene zajednice i otkrije rizike i uticaje u vezi sa projektom. Međutim, Lydianov neuspeh da ispuni ovaj zahtev doveo je do

toga da pogođene zajednice godinama nisu bile svesne projekta. Zajednica Jermuk, na primer, nije prepoznata kao pogođena zajednica sve do 2016. godine, a u Jermuku nisu sprovedene otvorene javne rasprave o potencijalnim uticajima projekta.

Drugo, ESP stavlja odgovornost na klijenta da sprovede značajne i kulturno odgovarajuće konsultacije sa pogođenim zajednicama. ESP bi trebalo da jasno definiše ovu odgovornost da uključi otvorene i javne konsultacije. U ovom slučaju, Lydian nije organizovao takve konsultacije, već se umesto toga angažovao u zastrašivanju i utišavanju glasova opozicije. Ova kultura zastrašivanja ometala je otvoren dijalog i konstruktivan angažman. EBRD bi trebalo da iskoristi svoj uticaj na klijente kako bi sprečila uzvratne napade na članove zajednice.

Konačno, ESP zahteva od klijenta da izvrši nezavisnu procenu uticaja na životnu sredinu i društvo, ali ne uspeva da uspostavi zaštitne mere kako bi osigurao njihovu nepristrasnost. Podnosioci žalbe su istakli slučajeve u kojima su konsultanti koje je angažovao i platio Lydian umanjili očigledne rizike povezane sa projektom. Štaviše, pogođene zajednice nisu bile uključene u proces procene uticaja, suprotno zahtevima ESP-a. Kao projekat kategorije A, Lydian je trebalo da sprovede procese obelodanjivanja i konsultacija u svakoj fazi procene uticaja, uključujući stavove pogođenih zajednica u njihov proces donošenja odluka.

Kompenzacije biodiverziteta

Još jedno zabrinjavajuće pitanje u slučaju Amulsar je upotreba „kompenzacije biodiverziteta“. Kompenzacije biodiverziteta su ekonomski instrumenti zasnovani na pristupu „zagađivač plaća“, sa ciljem da se kompenzuju negativni uticaji projekata na biodiverzitet. Cilj je postići „bez neto gubitka“ ili po mogućnosti „neto dobit“ od biodiverziteta.

U projektu Amulsar, EBRD-ovo ulaganje u kapital je namenjeno za finansiranje programa kompenzacije biodiverziteta, koji se smatra merom ublažavanja za projekat. Međutim, predložena kompenzacija biodiverziteta u ovom slučaju, stvaranje Nacionalnog parka Jermuk, pokrenula je nekoliko pitanja.

Prvo, stvaranje Nacionalnog parka Jermuk ne bi efikasno nadoknadilo štetne uticaje rudnika, uključujući štetu po izvore vode, reke, ljudsko zdravlje i sredstva za život.

Drugo, predlog za kompenzaciju nije na adekvatan način obradio uticaj projekta na 11 staništa i 76 zaštićenih vrsta na lokaciji Emerald. Treće, vađenje zlata od strane privatne kompanije ne ispunjava zahteve međunarodne konvencije za mere kompenzacije koje se primenjuju na „projekte od preovlađujućeg javnog interesa“. Konačno, zaštita lokacije Emerald je obaveza jermenske vlade prema nacionalnim zakonima i međunarodnim konvencijama i ne može se smatrati nadoknađivanjem uticaja privatnog projekta.

Uloga trećih lica

Oslanjanje na treće strane u sprovođenju mera ublažavanja takođe izaziva zabrinutost. Državne agencije su trebale da sprovedu mnoge mere za ublažavanje koje su navedene u Lydianovim planovima upravljanja životnom i socijalnom sredinom.

Na primer, Ministarstvo zaštite prirode bilo je odgovorno za sprovođenje mera za ublažavanje uticaja na biodiverzitet, ali stvaranje Nacionalnog parka Jermuk nikada nije materijalizovano jer je Ministarstvo poljoprivrede dodelilo zemljište na drugom mestu. Štaviše, dozvole, propisi i nadzor od strane državnih organa potrebni su samo za ispunjavanje osnovnih standarda na nacionalnom nivou.

Zavisnost od trećih strana u sprovođenju konkretnih mera stvara potencijalne zamke jer njihov neuspeh da efikasno sprovedu ove mere ostavlja navedene rizike neublaženim.

Lek u projektima EBRD

Pravo na efikasan pravni lek je osnovni princip međunarodnog prava koji pojedincima garantuje pristup pravdi i obeštećenju u slučajevima kršenja ljudskih prava. U februaru 2022. godine, UN su istakle značajan jaz u popravci u okviru finansiranja razvoja, gde zajednice pogođene štetama u vezi sa projektima ostaju bez odgovarajućeg obeštećenja za svoje pritužbe. Izveštaj objašnjava hitnu potrebu za pravnim lekom i navodi kako banke mogu da ispune svoje obaveze iz ljudskih prava prema zajednicama koje su pogođene njihovim projektima.

EBRD se suočila sa kritikama zbog nedostatka efikasnog pravnog leka za zajednice pogođene njenim projektima. Tokom svog postojanja, mehanizam odgovornosti EBRD-a primio je 269 žalbi. Međutim, samo 35,7% prihvatljivih žalbi rezultiralo je bilo kakvim popravnim obavezama, a samo 9,5% prihvatljivih žalbi je dovelo do ispunjenih obaveza. Trećina obaveza EBRD-a odnosila se samo na praćenje i operativne promene, ne pružajući suštinski pravni lek podnosiocima žalbe. Direktnu nadoknadu ili socijalnu podršku EBRD je obezbedila u samo tri od 269 pritužbi, pri čemu su dve rešene, a status jedne je nepoznat.

Lek i izlaz u projektu rudnika Amulsar

Do danas, ni EBRD ni IFC nisu pružili nikakav pravni lek zajednicama koje su oštećene rudnikom Amulsar.

Nažalost, zbog restrukturiranja kompanije Lydian, EBRD više nema uticaja na kompaniju da primeni preporuke projekta koje proizilaze iz pregleda usklađenosti ili da obezbedi da je Lydian doprineo popravljaju dok je još uvek bio klijent. Bez obzira na to, EBRD može da pokaže svoju posvećenost popravljaju tako što će učiti iz ovog slučaja, ojačati svoje zaštitne mere i pravni lek, primeniti preporuke o usklađenosti na sistemskom nivou i doprineti pravnom leku tamo gde se utvrdi da je doprineo šteti.

Angažovanje zajednice

Angažovanje zajednice je kamen temeljac efikasnog pravnog leka iz nekoliko razloga. Prvo, podržava osnovno ljudsko pravo na aktivno, slobodno i smisleno učešće, osnažujući zajednice i osiguravajući da se njihove brige shvate ozbiljno. Uključujući zajednicu u proces donošenja odluka, pokazuje posvećenost rešavanju njihovih pritužbi i sprečava eskalaciju sukoba. Rano učešće takođe omogućava identifikaciju zabrinutosti tokom faze projektovanja, olakšavajući istraživanje alternativa projekta i sprečavajući konflikte. Pored toga, učešće pomaže u definisanju obima korektivnih radnji i procesa planiranja za popravku.

Kao što je pomenuto, projektu Amulsar su nedostajale značajne konsultacije, uključujući nedostatak otvorenih javnih rasprava o ESIA, zanemareno mišljenje zajednice, izostavljanje zajednice Jermuk, a informacije o projektu nisu efikasno obelodanjene. Napadi odmazde od strane klijenta dodatno su istakli zanemarivanje glasova protiv kojih se ne slažu. Rane i značajne konsultacije EBRD-a bi takođe naglasile različita pitanja u vezi sa problematičnim programom kompenzacije biodiverziteta koji podržava EBRD, a koji se nikada nije materijalizovao.

Članovi zajednice izrazili su frustraciju zbog svog kontinuiranog isključivanja tokom životnog ciklusa projekta. Jedan aktivista je proces donošenja odluka takođe opisao kao isključujući, naglašavajući želju zajednice da ima pravo da odbije projekte koji bi imali dugotrajan uticaj na buduće generacije: „Vi ste stavljeni u ovaj okvir gde morate da pristanete da započnete i onda tražite mrvicu, umesto da zauzmete hrabar stav da ne želimo ovaj projekat.”

Procena uticaja na životnu sredinu i društvo (ESIA)

Stavljanje odgovornosti isključivo na klijenta da završi ESIA, pri čemu EBRD proverava ESIA, verovatno će propustiti pitanja koja su trebala da budu pokrenuta rano u životnom ciklusu projekta. Neuključivanjem zajednica u obim procene uticaja i nedostatkom nezavisnih stručnjaka (kao što su geolozi) da pregledaju ove procene, ključna pitanja su zanemarena u ranoj fazi, uključujući zabrinutost u vezi sa Lydianovom tehnologijom za tretmane, ispuštanje kiseline i zatvaranje rudarstva.

EBRD bi trebalo da da prioritet sveobuhvatnim, nezavisnim stručnim pregledima i da uključi širok spektar stručnjaka u proces procene. [EBRD](#) takođe treba da izbegava da se oslanja na klijenta koji ima sukob interesa za sprovođenje ovih mera. Transparentne i inkluzivne konsultacije u svakoj fazi (uključujući kreiranje ESIA) treba da aktivno angažuju pogođene zajednice bez obzira na njihov stav o projektu.

Odgovoran izlaz

Mandat EBRD-a „ne nanosi štetu“ znači da, u najmanju ruku, zajednice oko Amulsara ne bi trebalo da budu u goreem položaju zbog učešća i izlaska EBRD-a. Kako Lydian planira da ponovo pokrene projekat, zajednice nastavljaju svoju borbu za zaštitu životne sredine, [biodiverziteta](#), izvora vode, zdravlja i bezbednosti i sredstava za život, bez ikakvog pravnog leka, sve dok se bave kontinuiranim SLAPP-ovima, pravnim troškovima i odmazdom napadi iz Lydiana.

Politika EBRD-a treba da uključuje procene zaštite prilikom zatvaranja kako bi se obezbedio odgovoran izlazak. Izlazak iz projekta ne oslobađa odgovornosti za popravku, a odgovoran izlazak zahteva praćenje nakon izlaska, tehničku podršku i akcione planove za sprečavanje i ublažavanje potencijalnih negativnih uticaja na zajednicu i rešavanje svih nepopravljenih štetnih uticaja.